

Europees Visserijfonds 2007-2013

*Perspectief voor een
Duurzame Visserij*

Eindverslag –
publieksversie

Colofon

Eindverslag Europees
Visserijfonds (EVF)
Nederland 2007-2013

Titel

Europees Visserijfonds
2007-2013
'Perspectief voor een
Duurzame Visserij'

Programma

Ministerie van
Economische Zaken |
Directoraat-generaal Agro
| Directie Europees
Landbouw- en
Visserijbeleid en
Voedselzekerheid

Beheersautoriteit

ERAC
Wing

Auteurs

Voorwoord

Martijn van Dam – Staatssecretaris van Economische Zaken

Het Europees Visserijfonds (EVF) financiert projecten die de visserij- en aquacultuursector helpen zich aan te passen aan veranderende omstandigheden in de sector en om duurzamer te werken.

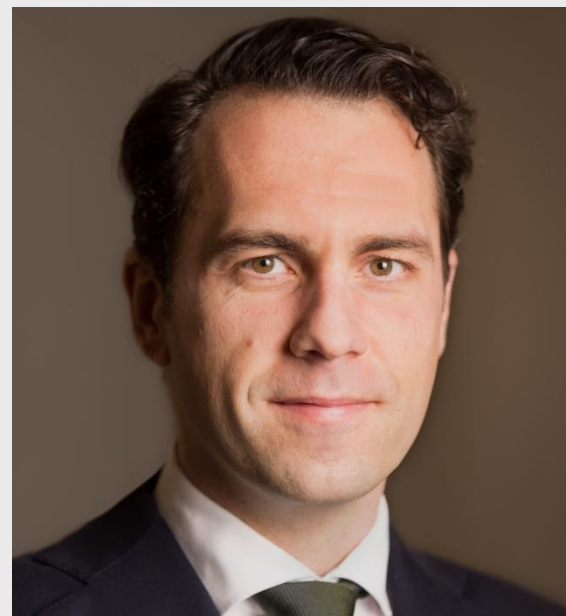
Bij het EVF hebben we op een aantal vlakken problemen ondervonden met de verantwoording, met gevolgen voor ondernemers en betrokken overheidsdiensten. Ik zou het betreuren als deze problemen het beeld over het EVF volledig kleuren en het zicht op de prachtige innovaties en samenwerkingsprojecten die hiermee worden gefinancierd ontnemen. Er zijn immers veel innovaties gerealiseerd in de visserijsector waar we ook trots op mogen zijn, zoals bijvoorbeeld de innovatieve onderdelen op het MDV-1 schip en de pulstechniek.

Door middel van kwantitatieve analyses en enquêtes met begunstigden en andere betrokkenen laten we in deze brochure zien wat er allemaal is bereikt met behulp van het EVF. En dat is heel indrukwekkend!

In het oog springende innovaties, maar ook minder bekende projecten komen voor het voetlicht.

Ik hoop dat deze brochure zal inspireren om ook onder het Europees Fonds voor Maritieme Zaken en Visserij de unieke samenwerking tussen bedrijfsleven, wetenschap en overheid (de "Dutch Approach") te continueren.

Veel leesplezier.

Martijn van Dam
Staatssecretaris van Economische Zaken

GO-22

Wijk

ARM-15

Inleiding

Achtergrond evaluatie en leeswijzer publieksversie

Achtergrond

Ten tijde van het opstellen van het programmadocument verkeerde de Nederlandse visserijsector in zwaar weer. De sector had geen stimulans nodig, eerder een omslag. Een cultuuromslag, om de sector weer krachtig en toekomstbestendig te maken. Het EVF zou hier een belangrijke rol in moeten vervullen, als derde pijler van de *Dutch Approach*. Samen met de eerste twee pijlers - het Visserij Innovatie Platform (VIP) en de Kenniskringen – werd sterk ingezet op innovatie en samenwerking.

Nu, tien jaar later, rondt het programma formeel af. Het ideale moment om te evalueren of het EVF haar doelstellingen heeft bereikt. Het ministerie van Economische Zaken heeft ERAC en Wing hiervoor de opdracht gegeven vooral de impact van het programma op de sector te onderzoeken. Wat is met de innovatieaanpak van het EVF bereikt? Welke uitstralingseffecten heeft het programma gehad? Hoe hebben de sector en de stakeholders het EVF ervaren? En wat leert het programma ons voor de toekomst?

De evaluatie is uitgevoerd aan de hand van deskstudie, interviews met betrokkenen en een enquête onder de projectuitvoerders. Ook is in december 2016 een evaluatiesessie georganiseerd waarin met een dertigtal betrokkenen dieper is ingegaan op de eerste resultaten.

De evaluatie is uitgewerkt in een tweetal documenten: een formeel eindverslag en een publieksversie. Voor u ligt de publieksversie, uitgewerkt als een storyboard. Hierin wordt de impact van het EVF zo veel mogelijk visueel en toegankelijk in beeld gebracht, begeleid met beknopte toelichtende teksten. Het verschaft daarmee snel een duidelijk inzicht over de kwalitatieve resultaten van het programma. In het formele eindverslag staat de technische realisatie van het programma centraal. Dit document dient primair voor de verantwoording van het programma richting de Europese Commissie, waarbij het storyboard als bijlage is bijgevoegd. Het formele eindverslag is op te vragen bij de beheersautoriteit.

Leeswijzer

Dit storyboard start met een grove schets van de Nederlandse visserijsector anno 2007. Op basis van deze situatie is het EVF inhoudelijk vormgegeven. Hierna zijn de doelstellingen van het programma beschreven, in aansluiting op de behoeften van de sector. Vervolgens wordt ingegaan op de uitvoering en resultaten, waarbij met name aandacht wordt besteed aan de belangrijkste thema's van het programma.

Daarna volgt een beschrijving van de Nederlandse visserijsector anno 2016. Hoe staat de sector er nu voor, met name op de gebieden waar het EVF zich op heeft gericht? Daarbij zijn aanbevelingen gedaan voor de toekomstige stimulering van de visserijsector.

Visserijsector anno 2007

Stand van zaken

**KOTTERBEDRIJVEN
LIJDEN VERLIES DOOR STERK
GESTEGEN KOSTEN**

Hoge
brandstofprij
dwingt veel vissers
tot energiezuinige
staandwantvisserij

Opbrengst kottersector

Besomming 256 mln.
-/- Technische kosten 202 mln.

= Arbeidsopbrengst 54 mln.
-/- Sociale lasten 64 mln.

= Nettoresultaat **-/- 10 mln.**

Nederland krijgt toestemming voor gebruik
pulsvistuig

De Goede Visgids: vis eten met een goed
geweten

**NEDERLANDS
VANGSTQUOTUM VOOR SCHOL
MET 12,5% OMLAAG**

Visserijsector anno 2007

Stand van zaken

In 2007 ziet de visserijsector de resultaten afnemen. De vangsten op de Noordzee nemen verder af, de kosten nemen sterk toe (brandstof), de visprijzen blijven nagenoeg gelijk, de import stijgt en de kottersector verkeert, met zes verliesjaren op rij, in zwaar weer. De noodzaak voor grootschalige veranderingen wordt sterk gevoeld.

Bovendien is in de samenleving meer aandacht gekomen voor natuur- en milieuaspecten. Onder consumenten groeit het besef van het belang van een duurzame visserij. De Viswijzer die wordt uitgebracht is populair en de retail volgt. Die geeft aan enkel nog duurzame producten in het schap te willen.

De sector is zich bewust van deze trends en publiceert in 2007 het eerste Maatschappelijk Jaarverslag Visserij als onderdeel van het Meerjarenprogramma Verantwoorde Vis uit 2006. Ook is het Visserij Innovatie Platform in deze periode van start gegaan, omdat het besef leeft dat verandering noodzakelijk is voor een gezonde toekomst.

Brandstofbesparing, het MSC-keurmerk, samenwerken in de keten, technische innovaties voor beperking impact (pulsvisserij) en veel aandacht voor de kansen van de aquacultuur voeren de boventoon. Er is een markt voor duurzaam gevangen vis en daar wil de sector op inspelen.

Innovatie is nodig, maar dit zal eerder plaatsvinden bij een lagere visserijdruk. De overheid wordt gevraagd om bij te springen en de Noordzeevloot te herstructureren en eind 2007 wordt de saneringsregeling voor de Nederlandse kottersvloot opengesteld.

De verdere verduurzaming van de Nederlandse visserij vraagt ook om kennis. Kennis van de interactie van de visserij met het ecosysteem en bestandbeheer. Meer dan voorheen investeert de sector in onderzoeksprogramma's.

In de binnenvisserij wordt de teruggang van de paling steeds voelbaarder. Het aalherstel krijgt meer prioriteit en de visserij daarop wordt verder beperkt.

De mosselsector is met het oog op de maatschappelijke ontwikkelingen gestart met innovatieve manieren om los van de bodem mosselzaad te kweken, via de zogenaamde mosselzaadinvanginstallaties (MZI's). Als goed voorbeeld van publiek-private samenwerking is PRODUS als intensief kennisprogramma gestart om te onderzoeken hoe de mosselsector zo duurzaam mogelijk kan opereren.

De aquacultuursector innoveert en werkt aan haar imago door betere systemen te ontwerpen en om aandacht te hebben voor dierenwelzijn en het zo diervriendelijk mogelijk doden van vis.

Doelstellingen EVF 2007-2013

Prioriteiten en budgetten

As 1	As 2	As 3	As 4	As 5
Maatregelen voor aanpassing van de Europese visserijvloot <ul style="list-style-type: none"> • Sanering • Flankerend beleid bij sanering • Investingen aan boord van vissersschepen en investeringen in selectiviteit 	Maatregelen in de aquacultuur, binnenvisserij en afzet <ul style="list-style-type: none"> • Productieve investeringen in aquacultuur • Vermindering van visserijdruk door binnenvisserij • Verwerking en afzet 	Maatregelen van gemeenschappelijk belang <ul style="list-style-type: none"> • Innovatieve proefprojecten • Collectieve acties • Nieuwe markten • Bescherming en herstel van aquatische fauna en flora 	Maatregelen voor een duurzame ontwikkeling van visserijgebieden <ul style="list-style-type: none"> • Bevorderen van de werkgelegenheid in visserijgemeenten • Versterken van de concurrentiekracht van de plaatselijke economieën • Versterken van de sociaal-culturele identiteit van visserijdorpen 	Technische bijstand <ul style="list-style-type: none"> • Uitvoering van het programma • Stimuleren netwerkvorming en samenwerking
€ 38.613.233	€ 13.679.398	€ 48.207.822	€ 11.487.125	€ 4.795.200

**Weergegeven subsidiebudget:
Europese EVF-middelen + nationale bijdrage**

Doelstellingen EVF 2007-2013

Inhoud afgestemd op Nederlandse uitdagingen

De Nederlandse uitdagingen zijn vertaald in het Operationeel Programma (OP) Europees Visserij Fonds 2007-2013 (EVF). Bij de opzet van het programma is het partnerschaps-principe toegepast. Belanghebbende en sector relevante stakeholders zijn betrokken bij de opstelling van het programma; zowel overheidsinstanties, maatschappelijke organisaties en visserijorganisaties hebben input geleverd. Dit heeft geleid tot een breed gedragen programma, inhoudelijk en budgettair conform de structuur van Europese subsidieprogramma's uitgesplitst in prioritaire assen.

Gelet op de urgentie in de sector is niet gekozen voor de gangbare aanpak om de subsidiemiddelen van het programma in te zetten voor sanering en klassieke investeringen in vistuigen. De Nederlandse strategie van het programma is gericht op innovatie, verduurzaming en samenwerking van de Nederlandse visserij en aquacultuur sector. Aan de ene kant om blijvende economische rentabiliteit in de visserij, de aquacultuur en de verwerkingsindustrie te waarborgen. Aan de andere kant om de

visserijdruk te verminderen om daarmee de visbestanden op een (biologisch) duurzaam niveau te krijgen.

De programmering was om bij de start vissers eenmalig de mogelijkheid te geven de platvissector te verlaten. Naast een vergoeding voor het verlaten van de sector, werden binnen As 1 voor deze vissers ook flankerende sociaaleconomische maatregelen getroffen. Deze maatregelen waren bedoeld om enerzijds de visserijdruk meer in balans te krijgen en anderzijds om de resterende vloot meer lucht en ruimte te geven om te innoveren en te verduurzamen. Ook werd binnen deze as ingezet op investeringen gericht reduceren van bijvangsten.

As 2 zette in op innovatieve technieken in de aquacultuur, binnervisserij, verwerking en afzet en aquacultuurproducten. Deze investeringen moesten leiden tot een verdubbelde omzet uit de viskweek en forse toename in productie van schelpdierzaad via alternatieve methoden.

In As 3 is ingezet op een verbeterd innovatieklimaat met betrekking tot een duurzaam visserijcluster. Het algemeen belang stond voorop, daarom wordt veel waarde gehecht aan samenwerking en innovatie door kennisdeling. Ingezet is op stijging van 50% in deelname van vissers in kennisuitwisselingsgroepen. Gezien het belang dat aan innovatie en samenwerking wordt gehecht, zijn voor deze as de meeste subsidiemiddelen beschikbaar gesteld.

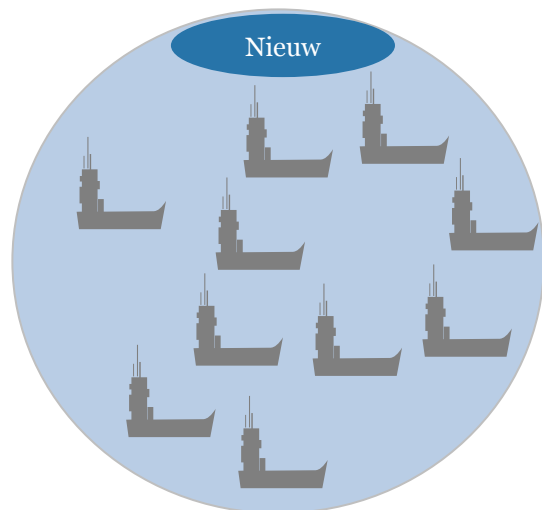
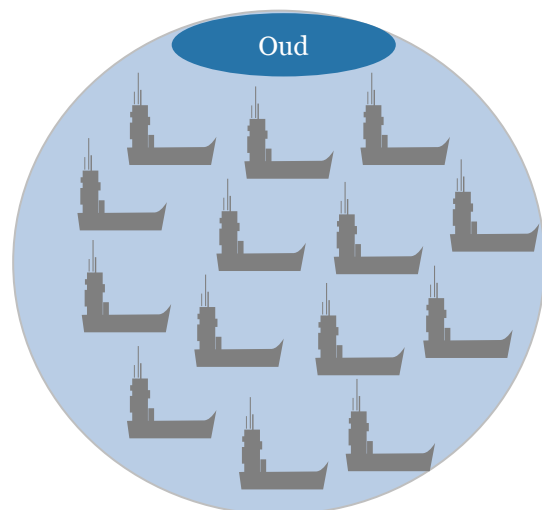
Binnen As 4 werden lokale visserijgemeenschappen duurzaam versterkt, door inzet op het bevorderen van de lokale werkgelegenheid en economie en het versterken van de sociaal-culturele identiteit. Zes visserijgebieden werkten aan deze doelstellingen op basis van hun eigen lokale ontwikkelstrategie.

De middelen uit As 5 waren beschikbaar voor technische bijstand: de EVF-uitvoeringskosten voor de Managementautoriteit, de uitgaven voor de Certificeringsautoriteit (CA) en de auditwerkzaamheden van de Audit Autoriteit (AA) van het Ministerie van Financiën.

Aanpassing visserijvloot

Effect saneringsronde

25% van de platvisvloot uit de vaart gehaald

Sanering gaf sector lucht om te innoveren en verduurzamen

Vangstcapaciteit gereduceerd met 13,8% BT en 14,9% kW

De aanpassing van de visserijvloot is direct bij de start van het programma in een eenvoudige opzet uitgevoerd en heeft relatief snel tot programmaresultaten geleid. 23 aanvragen zijn gehonoreerd in het kader van de ontmantelingsregeling. Ongeveer een kwart van de vloot is daarmee uit de vaart gegaan. De vangstcapaciteit van de platvisvloot is afgenomen met 13,8% qua brutotonnage (BT) en 14,9% qua kilowatt (kW). Deze kwam hierdoor meer in overeenstemming met de omvang van de visbestanden.

De sanering van de kottervloot heeft bijgedragen aan het marktperspectief en de rentabiliteit voor de resterende vissersschepen. De sector kreeg daarmee meer lucht om te gaan innoveren en verduurzamen. Dit is precies waar het EVF-programma zich het resterende deel van de programmaperiode op heeft gericht en wat door de Europese Commissie als voorbeeld is gesteld voor andere landen.

Parels

Kleine projecten met een groot effect

Stichting verduurzaming garnalenvisserij

Om partijen in de garnalenketen (aanvoerhandel-verwerking) beter met elkaar te kunnen laten samenwerken is als resultaat van dit project een brancheorganisatie opgericht. Binnen deze organisatie komt men beter en efficiënter dan voorheen tot afspraken. Duurzaamheid is een belangrijk kwaliteitsaspect dat hiermee wordt aangepakt. Zo kunnen afspraken worden gemaakt over te gebruiken technieken of het instellen van beheermaatregelen.

De partijen in de keten hebben van oudsher verschillende belangen. Het ontwikkelen van een brancheorganisatie is belangrijke stap voor het versterken van de samenwerking. Hiermee kan de sector een grotere verantwoordelijkheid nemen in de kwaliteit en dus ook duurzaamheid van de garnalen die op de markt komen.

Joint fact finding Vlake van Raan

Van de Vlake van de Raan was weinig kennis beschikbaar over het ecosysteem en het voorkomen van soorten. In het project Joint Fact Finding Vlake van de Raan verzamelden lokale vissers en natuurorganisaties gezamenlijk gebiedskennis over de Vlake van de Raan. Vanuit deze gedeelde kennisbasis werd aan de stuurgroep Vibeg een advies uitgebracht voor visserijmaatregelen in de Vlake van de Raan. Het advies bevatte bouwstenen voor een adaptief beheer van het gebied.

Door de aanpak van het Joint Fact Finding kon gewerkt worden vanuit vertrouwen tussen partijen die eerder tegenover elkaar stonden. Deze procesaanpak waarin wetenschappelijke kennis en praktijkkennis elkaar aanvullen is een goed voorbeeld van een manier waarop aan visserijopgaven kan worden samengewerkt.

Fiskpaad Fryslân

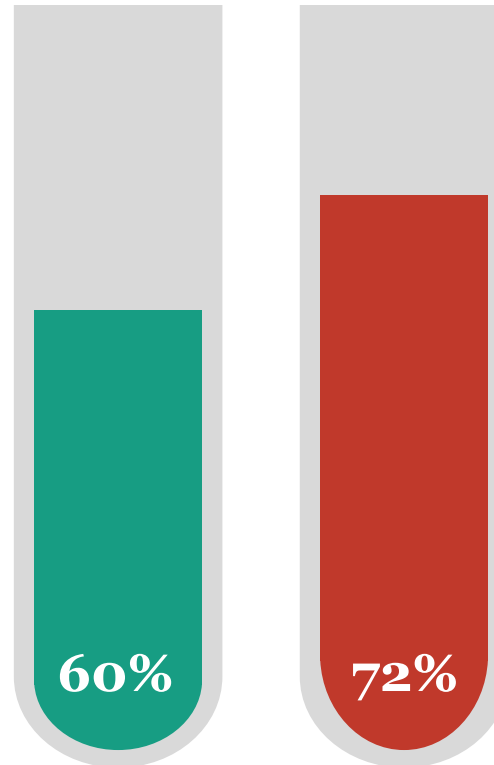
Fiskpaad Fryslân (www.fispaad.nl) is een platform voor consumenten, ondernemers, organisaties, initiatieven, evenementen en projecten die gekoppeld zijn aan vis, (beroeps)visserij en visserijcultuur. Alle belevingen die met vis te maken hebben, komen hier bij elkaar. Het toont waar duurzame vis te halen is en visserijactiviteiten te beleven zijn. Hiermee wordt voor toeristen en bewoners het brede verhaal van de visserij verspreid.

Naast promotie van de visserijsector heeft het platform het effect dat ketenpartijen elkaar beter leerden kennen. Zo kon een vishandelaar uit Leeuwarden ook kleinschalige vissers uit Lauwersoog leren kennen om bij in te kopen. Het project is een voorbeeld van een initiatief dat met een kleine investering een groot effect heeft gehad.

Innovatie

Motiverende factoren en inhoudelijk doel

Verminderde impact op natuur

De technische innovatie was volgens een meerderheid van de respondenten in grote mate of in zijn geheel gericht op het verminderen van de impact op de natuur.

Verbeteren bedrijfsproces

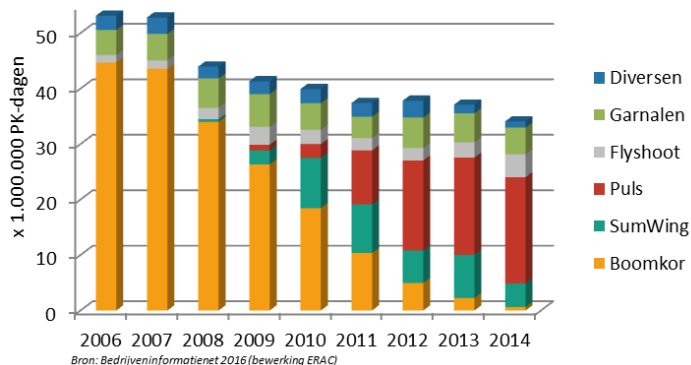
72% van de respondenten geeft aan dat de innovatie van hun project in grote mate of geheel was gericht op het verbeteren van het bedrijfsproces.

Innovatie

Motiverende factoren en inhoudelijk doel

Motiverende factoren

Vanuit intrinsieke motivatie zijn in de interviews vooral nieuwsgierigheid en ondernemerschap als motiverende factoren genoemd. Externe omstandigheden bleken vaker doorslaggevend om te innoveren. De economische urgentie was zodanig, dat vernieuwing vaak noodzakelijk was. Ook maatschappelijke druk bleek in veel gevallen belangrijk in de ambitie om via innovatie verder te verduurzamen. Daarnaast was soms een eerste schaaap over de dam nodig. Een voorbeeld hiervan is toen rederij Jaczon enkele pulsvergunningen aanvraag, de belangstelling voor deze vergunningen een enorme boost kreeg. Onderstaande tabel geeft de transitie van de kottervisserij weer, voornamelijk voortkomend uit innovaties uit de sector.

Verminderde impact op natuur

Veel van de innovaties die hebben plaatsgevonden met behulp van het EVF waren gericht op het verminderen van impact op natuur.

Dit richtte zich voornamelijk op het doorontwikkelen van alternatieve vangstmethoden zoals de puls en sumwing. Ook heeft het de ontwikkeling van een geheel nieuwe duurzame boot mogelijk gemaakt, de MDV1, en bijdragen aan de ontwikkeling en uitrol van de mosselzaadinvanginstallaties. Hierdoor kon natuurherstel plaatsvinden op onder andere de Waddenzee, de Oosterschelde en de Zeeuwse Voordelta omdat geen bodemberoering plaatsvindt. In totaal zijn op dit vlak 29 projecten ondersteund.

De bijdragen aan ecologie en economie gaan in veel gevallen hand in hand, waardoor in projecten een grote overlap tussen bovenstaande categorieën is gerapporteerd. Een innovatie met minder bodemberoering bijvoorbeeld leidt tot minder impact op de natuur, maar ook tot minder brandstofgebruik en dus een beter bedrijfsproces. Voor selectiever vissen geldt ook beide voordelen. Innovaties komen niet tot uitrol zonder voorzien effect op het bedrijfsresultaat en zullen enkel breed draagvlak verkrijgen bij een positieve impact op de natuur. Bij de meerderheid van de projecten is expliciet aan beide doelen bijgedragen.

Verbeteren bedrijfsproces

Met steun vanuit het EVF hebben vissers hun systemen kunnen optimaliseren. Dit heeft een positief effect op de bedrijfsprocessen en daarmee het bedrijfsresultaat.

Een voorbeeldproject is het project gericht op efficiënter vissen en verwerken van mesheften. Hier werden voorheen viskisten voor gebruikt, die gestapeld in het ruim werden geplaatst. De visser moest hiervoor miljoenen kilo's per jaar tillen. Met het plaatsen van silo's aan boord kunnen de silo's direct met mesheften worden gevuld. De silo's kunnen getakeld worden, waardoor vissers niet meer hoeven te tillen en het proces efficiënter is geworden.

Succesfactoren innovatieproces

Enquêteresultaten

60%

Samenwerking partners

60% van de ondervraagden vond de samenwerking met partners overwegend belangrijk of heel belangrijk als succesfactor van hun innovatieproject.

82%

Inhoudelijke expertise

82% van de ondervraagden vond inhoudelijke expertise overwegend belangrijk of heel belangrijk als succesfactor van hun innovatieproject.

69%

Financiële steun

69% van de ondervraagden vond de financiële steun overwegend belangrijk of heel belangrijk als succesfactor van hun innovatieproject.

Succesfactoren innovatieproces

Enquêteresultaten

Samenwerking met partners	Inhoudelijke expertise	Financiële steun
<p>De visserijsector opereerde bij de start van het EVF veelal op een traditionele wijze: individueel en besloten. Naast de focus op innovatie lag de nadruk van het programma op samenwerking. Met het EVF is deze gesloten en individuele cultuur (gedeeltelijk) doorbroken.</p> <p>Voornamelijk de regelingen in As 3, collectieve acties in de visketen, hebben de samenwerking tussen visserij- of aquacultuurondernemingen, beroepsorganisaties en maatschappelijke organisaties bevorderd en versterkt. Door onder andere praktijknetwerken te creëren is de samenwerking en innovatie in de sector ondersteund.</p> <p>Het onderkennen van samenwerking als een succesfactor voor innovatie is belangrijk voor de sector. Hierdoor is de kans groot dat de veranderde cultuur ook na afloop van het programma stand houdt. Wel is hierbij aangegeven dat verschillende soorten van samenwerking een blijvende stimulans nodig hebben, zeker als er geen sprake is van een direct verdienmodel.</p>	<p>Om innovaties in de visserijsector daadwerkelijk te realiseren, is een flinke dosis inhoudelijke kennis en expertise nodig. Zo vond 82% van de respondenten inhoudelijke expertise overwegend of heel belangrijk in het innovatieproces. Wellicht geen opvallende conclusie, de uitdaging ligt er in om de benodigde inhoudelijke expertise te organiseren. In de meeste gevallen was bij een initiator / probleemeigenaar aanvullende expertise noodzakelijk. Gebleken is dat met het betrekken van bruggenbouwers – personen met overzicht over de sector, een goed netwerk en kennis van zowel praktijk als theorie - het organiseren van de expertise het beste tot stand kwam.</p> <p>Naast het organiseren van expertise via projecten, is dit ook proactief georganiseerd. Een voorbeeld hiervan zijn de veertien kenniskringen, waar vissers op basis van praktijkervaringen vraagstukken formuleerden en trachtten dit samen met elkaar en met expertise vanuit een andere invalshoek (wetenschap) aan te pakken.</p>	<p>Innovatie in de sector is niet vanzelfsprekend. Vissers zijn bijvoorbeeld vaak zzp-er en een innovatietraject starten betekent dan direct een risico. NGO's hebben hiervoor nauwelijks eigen budget en ook bij kennisinstellingen worden steeds minder projecten volledig zelf gefinancierd. EVF-subsidie heeft er daardoor vooral voor gezorgd dat innovatieprocessen überhaupt werden opgezet. Slechts in enkele gevallen is aangegeven dat het innovatieproces ook zonder financiële steun (in de vorm van subsidie) door was gegaan.</p> <p>Naast de economische urgentie en maatschappelijke druk op verduurzaming gaf de mogelijkheid op financiële steun een extra prikkel aan de sector om te innoveren. Het EVF heeft hier als smeermiddel gediend in het veranderen van de <i>mindset</i> van de sector. Innoveren, samenwerken en kennis delen werd steeds meer noodzaak, dit werd ondersteunt door een voor de sector groot ondersteuningsprogramma dat hier de nadruk op had gelegd.</p>

Samenwerking

In vele vormen

Succesvolle innovatie kan niet zonder samenwerking. Dit komt terug in bijna elke projectevaluatie, interview en enquête. Twee van de drie meest genoemde succesfactoren van innovatieprocessen betreffen samenwerking of steunen hierop.

Samenwerkingen binnen het EVF waren er in vele vormen. Links zijn deze vormen weergegeven, waarin de omvang van de vorm het relatieve belang aangeeft. In de evaluatie is onderscheid gemaakt naar:

- samenwerking tussen vissers onderling
- samenwerking in de keten
- samenwerking met NGO's
- samenwerking met kennisinstellingen

Samenwerking

In vele vormen

Het bevorderen van samenwerking was één van de belangrijkste doelstellingen van het EVF. Onder andere is de volgende samenwerking gestimuleerd: (1) samenwerking tussen vissers onderling, (2) samenwerking in de keten, (3) samenwerking met NGO's en (4) samenwerking met kennisinstellingen.

Het stimuleren van samenwerking tussen vissers onderling heeft duidelijke resultaten opgeleverd. Deze stimulans was, naast de urgentie in de sector, noodzakelijk vanwege het feit de kottersvissers erg op zichzelf waren. Zowel meer indirect via de kenniskringen als direct in innovatieprojecten zijn diverse successen geboekt. Nog belangrijker is dat vissers hierdoor echt het belang van samenwerking en kennisuitwisseling in zijn gaan zien, een cultuuromslag in de sector. Naast subsidiëring heeft het VIP als aanjager van innovatie een belangrijke rol gespeeld.

Het EVF kent enkele geslaagde projecten waarin ketensamenwerking is verbeterd. Bij samenwerking tussen vissers en supermarkten leidde dit tot de meest tastbare resultaten, zoals de terugkeer van de schol in

het schap. De nauwe afstemming tussen beiden heeft tevens bijgedragen aan meer marktgerichte en vraaggestuurde afzet. De samenwerking tussen vissers en afnemers blijft een aandachtspunt en is voor verbetering vatbaar. Hier is het (gebrek aan) vertrouwen in elkaar het voornaamste knelpunt. Het algemene beeld is dat keteninnovatie tijd nodig heeft om met de juiste partners tot effectieve innovaties te komen. De verwachting is dat langere stimulering van deze samenwerkingsvorm op termijn een grotere impact kan betekenen.

Een extra stimulans werd gegeven om NGO's te betrekken in samenwerkingsprojecten. Alhoewel vissers de toevoegde waarde van de NGO's als inhoudelijk partner veelal matig waardeerden, is wel de meerwaarde benoemd dat de sector en de NGO's met elkaar in gesprek kwamen en er meer begrip is ontstaan voor elkaars standpunten.

De samenwerking met kennisinstellingen is gematigd positief ontvangen. In diverse gevallen bleek de ingebrachte wetenschappelijke kennis noodzakelijk voor de vissers. Tegelijkertijd hebben de

kennisinstellingen ervaren dat vissers daadwerkelijk met praktijkoplossingen komen. Toch is ook geconstateerd dat de kloof tussen praktijk en wetenschap groot blijft. De onderlinge band blijft broos en komt nauwelijks van nature tot stand, waardoor ook beide agenda's elkaar niet volledig versterken. Gebleken is dat de kans op succesvolle samenwerking aanmerkelijk groter is als mensen betrokken zijn die de brug tussen praktijk en wetenschap kunnen slaan.

Bij samenwerkingen zonder direct verdienmodel blijkt dat de continuïteit van samenwerking beperkt is, ook bij een positieve evaluatie. Daar waar de faciliterende rol van de overheid afneemt en de initiatieven zelfredzamer moeten zijn, doven de kaarsen op een aantal plekken langzaam.

De enquêteresultaten laten op het gebied van samenwerking een positief beeld zien. Hoewel de helft van de ondernemers voorafgaand aan het project geen relatie had met de projectpartner(s), beoordeelt 80% de samenwerking als goed. 70% van de respondenten geeft zelfs aan na afloop van het project nog (intensief) samen te werken.

Koplopers

Blikvangers van het programma

Snelle ontwikkeling van het pulsvistuig

Aan het begin van het programma bleek dat pulsvisserij een belangrijke kans was voor de kottersector, zeker door de hoge brandstofprijzen. Het EVF heeft ingezet op het ondersteunen van de early adaptors in de doorontwikkeling van de techniek.

Vissen met pulstechnieken is één van de grootste veranderingen in de sector gebleken. De vangsten zijn minimaal gelijk aan de traditionele vangst, maar met minder kosten (minder brandstofverbruik en bijvangst) en minder bodemberoering. Als succesfactoren hiervoor komen het jarenlange onderzoek, de bijdrage van de kenniskringen en de urgentie vanwege de hoge brandstofprijzen naar voren.

Mosselzaadinstallaties (MZI's)

In 2008 zijn mosselkwekers, natuur- en milieuorganisaties en de overheid overeengekomen dat de mosselsector op den duur geen mosselzaad meer zal vissen van natuurlijke mosselbanken in de Waddenzee. De productie van mosselzaad met MZI's blijkt tot op heden een succesvol alternatief.

MZI's bestaan uit drijvende constructies van buizen of tonnen. Het EVF heeft bijgedragen aan de ontwikkeling van de installaties en uitrol.

De jaarlijkse invangresultaten hebben laten zien dat de MZI's veelbelovend zijn. De totale bodemvisserij in de Waddenzee kon met 28% worden afgebouwd zodat mosselbanken in gesloten gebieden zich ongestoord kunnen ontwikkelen.

Masterplan Duurzame Visserij

Het Masterplan Duurzame Visserij zette in op de kotters van de toekomst, een pilotschip vol met innovaties die bij zouden kunnen dragen aan een economische en ecologische duurzame visserij. Het EVF heeft bijgedragen aan de innovatieve onderdelen van het schip op het gebied van het verminderen van de bijvangst, brandstofbesparing, alternatieve voortstuwingstechnieken, sortering, verwerking, verpakking aan boord en het gebruik van nieuwe materialen. Dit alles met de grondhouding om de opgedane kennis met de sector te delen voor een grootschalige impact.

De MDV1 "Immanuel" is een begrip in de sector en in 2016 tot schip van het jaar verkozen.

Structuurversterking

Visserij Innovatieplatform, Kenniskringen en Blueports

Visserij Innovatie Platform

- + Intensieve invulling aanjaagfunctie
- + Grote rol in cultuuromslag
- + Onafhankelijke samenstelling
- Subsidieafhankelijk
- Soms gebrek aan specialistische kennis

Kenniskringen

- + Intrinsieke motivatie
- + Praktijkvragen leidend
- + Geen belangenbehartiging
- + Nauwere band vissers en wetenschap
- Subsidieafhankelijk

Blueports

- + Alle stakeholders betrokken
- + Versterkte ketensamenwerking
- + Bottom up benadering
- Afhankelijk van externe begeleiding
- Subsidieafhankelijk

In de uitvoeringsperiode van het EVF hebben diverse partijen een structuurversterkende rol gespeeld in de visserijsector. Het drietal dat de grootste waarde toevoegde, is hieronder beschreven.

Het Visserij Innovatie Platform (VIP) is in 2006 opgericht om het innovatieklimaat in de Noordzeevervisserij te bevorderen en bestond uit een mix van creatieve, innovatieve ondernemers en onderzoekers. Het VIP wordt geroemd vanwege haar doortastend handelen in het formuleren van korte en lange termijnstrategieën en hier met de sector actief mee aan de slag te gaan. Via intensief contact met de sector over mogelijke projecten heeft het VIP een grote bijdrage geleverd aan het openen van de naar binnen gekeerde sector en het overbrengen van het besef dat innovatie en samenwerking noodzakelijk is.

Het VIP heeft ook een belangrijke rol gespeeld bij de beoordeling van de innovatie- en samenwerkingsprojecten binnen het EVF. In algemene zin is dit erg

gewaardeerd, alhoewel soms een gebrek aan specialistische kennis ervaren is.

In 2008 zijn kenniskringen opgericht, nadat hier in de landbouwsector goede ervaringen mee op zijn gedaan. Deze studiegroepen van vissers en wetenschappers hebben actief gezocht naar oplossingen voor uitdagingen in de visserijpraktijk. Het succes van de kenniskringen bleek alleen al uit het feit dat ondernemers hun beperkte vrije tijd wilden investeren in deze momenten van kennisuitwisseling. In totaal zijn 14 kenniskringen actief geweest, mede vanuit het EVF ondersteund.

In 2011 zijn de blueports opgericht, onder andere om het werk van het VIP op innovatiebeleid door te zetten. De Blueports waren samenhangende netwerken waarin alle stakeholders in de visserijsector in een bepaald gebied vertegenwoordigd waren. In totaal zijn vijf regionale blueports actief geweest onder landelijke coördinatie.

Regionale aanpak

As 4

*Weinig projecten met
grootschalige impact*

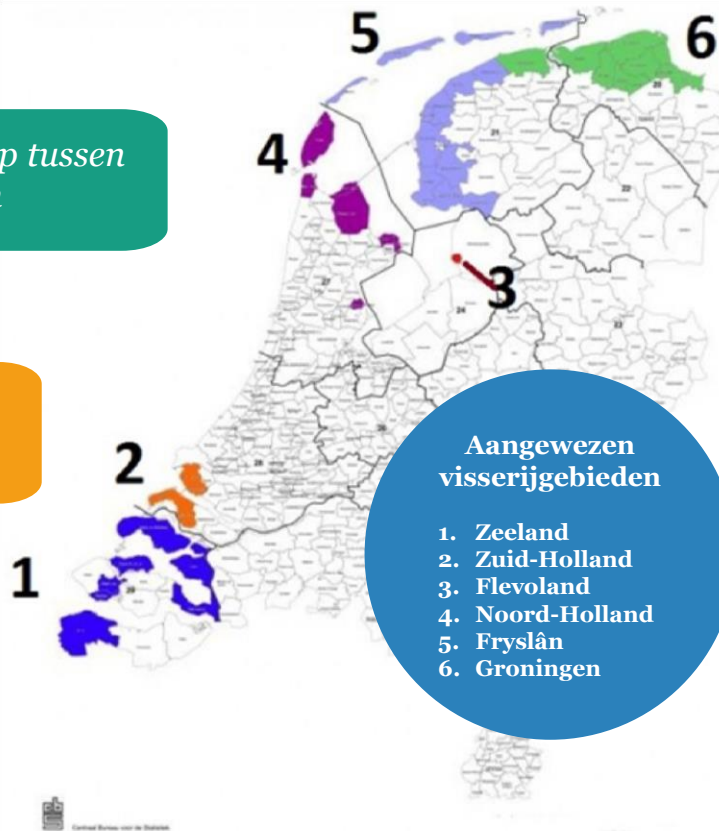
*Breed draagvlak in
visserijgebieden*

*Projectenoverlap tussen
visserijgebieden*

*Ingestoken op regio-
specifieke problematiek*

*Korte lijnen tussen
aanvrager en FLAG's*

*Extra organisatielaag
verhoogde uitvoeringslasten*

*Projecten mogelijk gemaakt die anders
niet in aanmerking zouden komen*

Regionale aanpak

As 4

As 4 van het EVF is benut om specifieke lokale visserijgemeenschappen te ondersteunen. Hiervoor zijn zes visserijgebieden aangewezen met een eigen vloot en visafslag, een aanzienlijke werkgelegenheid in de sector en culturele verbondenheid met de visserij. In elk visserijgebied is vervolgens een Fisheries Local Action Group (FLAG) opgericht, waarin alle relevante partijen uit de sector en de overheid vertegenwoordigd waren.

De FLAG's waren verantwoordelijk voor het aanjagen en beoordelen van bottom up georganiseerde projecten. Het Platform Visserijgemeenschappen was het landelijk orgaan dat overzicht hield en de ontwikkelingen in de visserijgebieden coördineerde.

De waardering voor en ervaringen van de opzet en invulling van As 4 is gematigd positief. Dit blijkt ook uit de selectie van meest gegeven reacties in de interviews op deze as, zoals in de wolken op bovenstaande pagina zijn weergegeven.

Door de lokale aanpak zijn projecten ondersteund die binnen de andere onderdelen van het programma niet aan bod waren gekomen. De afstand tussen subsidieaanvragers en verstrekkers (hier de FLAG's) was klein en laagdrempelig, wat door beide partijen als prettig is ervaren en zorgde voor een breed draagvlak van het programma. De visserijgebieden zijn uitgedaagd om verder en breder te kijken dan de visserijsector an sich en de kansen die hun regio te bieden had. Inzicht is verkregen in de kwetsbaarheid van een te eenzijdige lokale economie, waardoor gezocht is naar meer diversificatie. Goede voorbeelden hiervan zijn projecten gericht op de toeristisch-recreatieve sector en het bieden van een podium voor de historische visserij.

De kleinschaligheid van projecten – de gemiddelde EVF-subsidie bedroeg € 70.000 - ervoeren sommigen juist als minpunt. Zij twijfelden aan de impact van deze projecten. Dit hangt samen met de beleidsmatige vraag of vooral ingezet moet worden op grote, integrale projecten of dat ondersteuning van de sector in brede zin gewenst is. Verder meldden enkele geïnterviewden dat de

afstemming tussen de regionale gebieden niet altijd optimaal was. Dit vertaalde zich in inhoudelijke overlap tussen projecten uit verschillende gebieden. Ook wordt getwijfeld aan de forse governance die nodig was voor de uitvoering van de regionale aanpak.

Realisatiecijfers van de 99 ondersteunde projecten laten zien dat de werkgelegenheid in de lokale visserijgemeenschappen is behouden en/of verbeterd. Projecten hebben bijgedragen aan een versterkte identiteit, het visserij-erfgoed is onder de aandacht gebracht, projecten hebben gediend als inspiratiebron en hebben vertrouwen gewekt voor een toekomstbestendig voortbestaan van de sector. De doelstelling was het behoud van werkgelegenheid in de sector. Deze doelstelling is gerealiseerd, in de projecten zijn 583 arbeidsplaatsen behouden. De projecten hebben zelfs bijgedragen aan de creatie van 90 arbeidsplaatsen.

EVF in cijfers

Resultaten

1.100

Projecten

1.100 initiatieven zijn ondersteund met EVF-subsidie

30%

Vissers in kenniskringen

Met 30% heeft een substantieel deel van de vissers bijdragen aan kennisuitwisseling en het aanpakken van uitdagingen in de sector

19,6 Mkg

Schelpdierzaad uit alternatieve methoden

Productie via alternatieve methoden vertienvoudigd sinds start programma

3,5

Multiplier

Iedere geïnvesteerde Europese euro heeft geleid tot een investering (publiek + privaat) van € 3,50

SL-42

VanWyk

VanWyk

Financieel

Realisatie

Prioriteit	Totale kosten	Totaal publiek	EVF	Nationale bijdrage	Privaat
As 1	44.523.144	35.333.405	12.858.320	22.475.085	9.189.739
As 2	24.192.525	7.600.982	3.210.019	4.390.963	16.591.543
As 3	44.349.768	37.197.207	15.831.004	21.366.203	7.152.562
As 4	15.039.943	7.782.281	3.324.975	4.457.306	7.257.662
As 5	5.978.506	5.978.506	2.989.253	2.989.253	0
Totaal	134.083.886	93.892.381	38.213.570	55.678.810	40.191.505

Financieel

Realisatie

Het programma heeft het beschikbare budget via openstellingen programmatisch ingezet. Hierbij is gestuurd op het behalen van alle programmadoelstellingen, waarbij geanticipeerd is op actuele ontwikkelingen in de sector en rekening is gehouden met programmatechnische vereisten. Op diverse programmaonderdelen zijn hogere verplichtingen aangegaan dan het beschikbare budget. Dit is gecontroleerd gebeurd vanuit ervaringen dat een deel van gecommiteerde middelen niet wordt gebruikt.

In de uitvoering bleek het tempo in committeringen redelijk in lijn met de planning te zijn verlopen. Knelpunten zijn vooral ervaren bij de uitvoering van de innovatie- en samenwerkingsprojecten. Specifiek bij dit type projecten leidden de verantwoordingsregels vaak tot problemen. Vaak realiseerden deze projecten anders dan gepland, dienden men later hun betalingsverzoeken in of voldeed de verantwoording niet aan de vereisten. Diverse van deze projecten zijn uiteindelijk, soms ook vanwege de verantwoordingproblematiek, niet of slechts deels uitgevoerd.

Omdat het programma in 2014 vanwege auditdiscussies in 2014 ook geen uitgaven kon declareren bij de Europese Commissie, kon niet worden voldaan aan het vereiste uitgavenritme. Dit leidde tot een decommitting van het EVF-budget van € 5,3 miljoen. Tegelijkertijd is de verdeling van middelen over de assen geoptimaliseerd. Extra budget is gecreëerd voor de assen 3 en 4 ten laste van de assen 1 en 2. Hierdoor konden de resterende middelen doelmatiger worden besteed.

In 2014 heeft het programma een betalingsonderbreking gehad van DG MARE naar aanleiding van tekortkomingen in het controle- en beheerssysteem. Op basis hiervan is een verbeterplan opgesteld. Een onderdeel van dit plan was de herbeoordeling van projecten op enkele specifieke aspecten. De herbeoordeling leidde in diverse gevallen tot een terugvordering van reeds uitbetaalde subsidie. De sector is hierover zeer ontstemd en voert hiertegen juridische procedures, wat mede als reden wordt aangegeven voor de terughoudendheid voor het indienen van nieuwe aanvragen binnen het EFMZV.

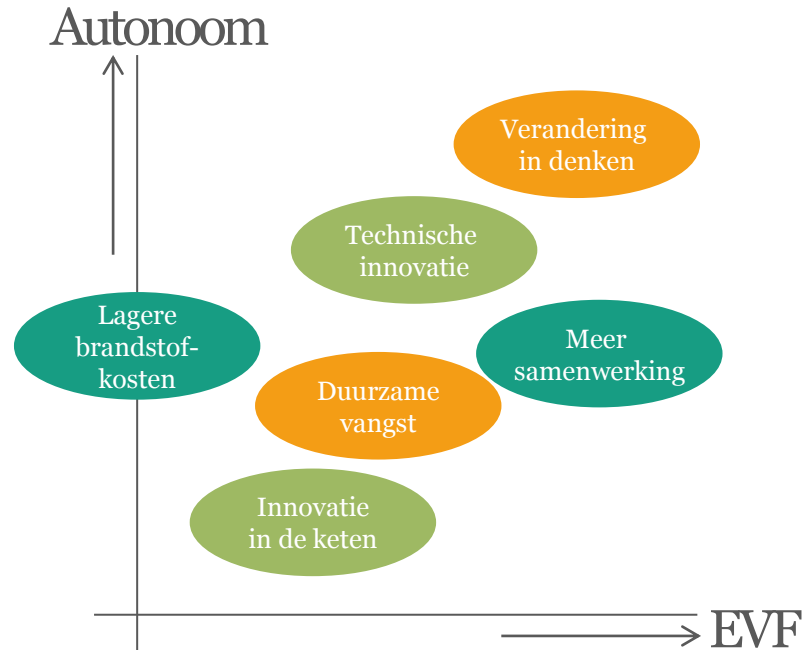
In totaal is € 93,9 miljoen subsidie uitgekeerd aan projecten. Dit is 80% van het (aangepaste) budget van het programma. Ten opzichte van de gecommiteerde middelen bedraagt de realisatie 68%. Dit kwam ten eerste omdat een deel van de projecten niet of slechts gedeeltelijk is uitgevoerd, waardoor minder kosten zijn gemaakt dan begroot. Ten tweede voldeden niet alle kosten aan de subsidiabiliteitseisen. Vooral na de hercontrole in 2014 en 2015 zijn diverse kosten afgekeurd.

De weergegeven EVF-steun (€ 38.213.570) is het totaal aan EVF dat aan projecten is uitbetaald. Op basis van rekenregels krijgt het programma hier € 34.444.800 van vergoed van de Europese Commissie.

Binnen de EVF-projecten is ruim € 40 miljoen privaat geïnvesteerd. Dit betrof meestal de eigen bijdrage van de projectuitvoerders, zowel cash als in natura (ureninzet). In sommige gevallen is door derden gefinancierd. De daadwerkelijke private bijdrage is hoger, omdat projectuitvoerders ook overige kosten zelf financieren.

Bijdrage en flexibiliteit programma

Bijdrage aan de ontwikkeling van de visserijsector

De ontwikkeling van de visserijsector in de afgelopen tien jaar is enorm. De exacte bijdrage van het EVF aan de successen is echter lastig meetbaar te maken. Op basis van de interviews en eindverslagen is het beeld uit de

grafiek naar voren gekomen. Weergegeven zijn enkele belangrijke aspecten die bij hebben gedragen aan de ontwikkeling van de sector, afgezet tegen de bijdrage hieraan vanuit het EVF en de autonome ontwikkeling.

Flexibiliteit

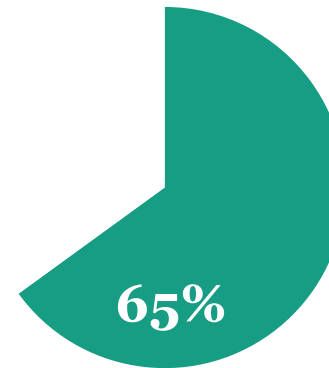
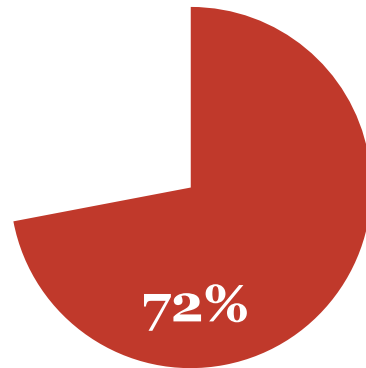
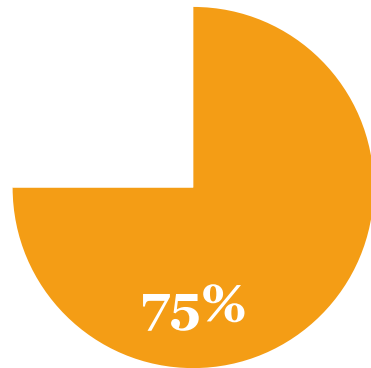
Naast de reguliere openstellingen heeft het EVF in enkele gevallen directe beschikkingen afgegeven. In deze gevallen leende een project zich inhoudelijk niet voor een openstelling, bijvoorbeeld vanwege het algemene belang van een project, of diende er snel te worden geanticipeerd op ontwikkelingen in de sector. Een voorbeeld hiervan is de uitzet van glas- en pootaal, die noodzakelijk was voor het herstel van de aalstand. Hiervoor zijn beschikkingen afgegeven om deze uitzet te coördineren. Daarnaast zijn twee projecten gefinancierd gericht op de promotie van de gehele vissector. Ook zijn twee beschikkingen afgegeven specifiek voor innovaties binnen de tongkweek.

In 2014 is als pilot een revolverend fonds opgericht, enerzijds om het investeren in de sector mogelijk te maken daar waar de reguliere bancaire sector niet in de vraag kan voorzien, anderzijds om ervaring op te doen met revolverend financieren met Europese middelen. Het Visserij Investeringsfonds (VIN) richtte zich op rendabele maar subcommerciële projecten over de hele breedte van het EVF. De leningen zijn allen geland in de aquacultuursector.

Een ander voorbeeld van flexibiliteit was de ruimte die het programma bood aan garnalenvissers om hun subsidie voor het investeren in de sumwing om te vormen tot de aanschaf van de seewing, toen deze variant een beter alternatief bleek.

Waardering EVF-subsidie

Enquêteresultaten

Waardering resultaat	Effect subsidie	Aansluiting behoeften	Administratieve lasten
<p>Projecteigenaren zijn veelal tevreden over resultaten uit de projecten die zij met EVF-steun hebben uitgevoerd. Ruim driekwart van de respondenten waardeert het uitgevoerde project als hoog. Slechts dertien procent waardeert het projectresultaat als laag. Dit geeft een indicatie dat in algemene zin projecten zijn ondersteund met een goed projectplan die gedegen zijn uitgevoerd.</p>	<p>De EVF-middelen blijken een belangrijke factor te zijn geweest voor de uitvoering van een project. Een klein deel van de respondenten (15%) geeft aan dat het project ook zonder subsidie uitgevoerd zou zijn. Voor bijna driekwart van de respondenten is de EVF-subsidie echter van versnellend, vergrotend of zelfs doorslag-gevend belang geweest. In deze gevallen heeft de subsidie een significant effect gehad.</p>	<p>De insteek van het EVF was om een effectief instrument te bieden, gelet op de situatie waarin de sector zich bevond en de ontwikkelingen die in de nabije toekomst werden verwacht. Een richting voor de sector bieden werkt niet, als hier geen behoefte toe wordt gevoeld. Een ruime meerderheid van de respondenten heeft aangegeven dat het EVF in grote mate of geheel aansloot op hun behoeften.</p>	<p>Slechts 20% beschouwde de administratieve lasten die noodzakelijk waren bij de verantwoording van de subsidie als voldoende of goed. Meer dan de helft van de respondenten gaf een slechte beoordeling. In de toelichting bij de enquête hebben veel respondenten hun ongenoegen hierover geuit. Er is sprake van een gebrek aan vertrouwen, waardoor velen voorlopig geen nieuw subsidietraject willen starten.</p>

Visserijsector anno 2016

Stand van zaken

**VISSERSCOLLECTIEF EENDRACHT MAAKT
KRACHT BIEDT PETITIE AAN TWEEDE
KAMER AAN TEGEN AANLANDPLICHT**

Transitie van
boomkor naar
alternatieve
vistuigen in
kottervisserij
voltooid

Geïntegreerde zeewierteelt kans voor
aquacultuursector

**DANKGEBED VOOR MOOIE
BESOMMINGEN KOTTERVISSERIJ EN
LAGE GASOLIEPRIJZEN IN 2016**

Opbrengst kottersector

Besomming	262 mln.
-/- Technische kosten	139 mln.
<hr/>	
= Arbeidsopbrengst	123 mln.
-/- Sociale lasten	75 mln.
<hr/>	
= Nettoresultaat	48 mln.

Kennisplatform Visticketmaar.nl gelanceerd

Visserijsector anno 2016

Stand van zaken

In 2016 staat de kottervisserij er positief voor. Het nettoresultaat per jaar is gestegen naar ruim € 50 miljoen. Het brandstofgebruik is sterk gedaald door gebruik van innovaties zoals de pulskor en de twinrig. De boomkor met wekkerkettingen wordt ondertussen nauwelijks meer ingezet. De betere verdiensten in de visserij vertalen zich naar de eerste nieuwbouwopdrachten. Ook zet de trend van schaalvergroting en professionalisering zich verder door.

Het innovatieve pilotschip de MDV1 “Immanuel” van het masterplan duurzame visserij wint in 2016 de prijs voor schip van het jaar. Hiermee krijgen de met EVF ondersteunde en ontwikkelde innovaties nog meer exposure, ook internationaal.

De kottersector ziet de aanlandplicht als een zwaard van Damocles boven zich hangen. De overheid zoekt nog van rek en ruimte in de regelgeving maat het is voor de sector letterlijk alle hens aan dek.

De dreigende aanlandplicht stimuleert de innovaties op het gebied van selectievere vangstmethoden. De innovatiecultuur is sterk

ontwikkeld en ondanks de blijvende verschillen is er meer wederzijds begrip tussen vissers en maatschappelijk organisaties. De Noordzevisserij ziet daarnaast de vismogelijkheden op de Noordzee verder teruglopen. Opkomst van windmolenparken en de instelling van beschermde gebieden op de Noordzee worden als een bedreiging gezien. De sector blijft evenwel zo goed als mogelijk in gesprek en onderhandeling met die omgeving.

De garnalensector kent na enkele magere jaren een sterke opleving, waardoor 2016 een goed jaar van hen was. Ook de garnalensector is in overleg en onderhandeling met de maatschappelijke organisaties en overheid over haar license to produce. Voor de visserij in de Natura2000-gebieden worden vergaande afspraken gemaakt op het gebied van reductie impact, controle en handhaving en het regime van beschermde gebieden. Deze afspraken worden in de komende jaren gerealiseerd.

De visserij op het IJsselmeer verkeert nog in een impasse. Er zijn te veel vergunningen en het beheer van de visbestanden is nog niet op orde. De Stichting Transitie IJsselmeervisserij werkt aan een oplossing.

De kleinschalige visserij op de Waddenzee verlegt haar inzet naar de oesters door het ontbreken van voldoende vis in de Waddenzee. De kokkelvangsten blijven vooralsnog op peil en ook in 2016 worden in deze sector goede verdiensten gemaakt.

De aquacultuursector is flink geslonken. Door goedkope bulkproducten uit het buitenland is het voor Nederlandse kweekbedrijven moeilijk concurreren.

De schelpdiersector heeft baat gehad bij de uitrol van de MZI's. Bijna 30% van het benodigde mosselzaad wordt inmiddels via de MZI's gekweekt. Mede door deze installaties kon de sector twee jaren zonder enige bodemzaadval toch nog marktwaardige mosselen leveren.

Blik vooruit

Lessons learned en inhoudelijke kansen

Lessons learned

In de uitvoeringsperiode heeft het EVF aan vele projecten bijgedragen en hebben veel stakeholders te maken gehad met het EVF. Uit deze vele ervaringen zijn diverse leerpunten te destilleren. Deze leerpunten bestaan enerzijds uit het koesteren van best practices en anderzijds uit het onderkennen van en anticiperen op verbeterpunten. In de aanloop naar het EFMZV zijn overigens al veel leerpunten geïmplementeerd. Dit neemt niet weg dat het waardevol is om op basis van de ervaringen met het EVF, veelal voortkomend uit de interviews, enquêtes en interne evaluaties, een aantal leerpunten weer te geven. Lessons learned (puur) gericht op het interne subsidieproces zijn niet vermeld, maar komen terug in het formele eindverslag.

Inhoudelijk

- Hecht in de beoordeling veel waarde aan de kwaliteit van de businesscase, deze geeft een goed zicht op de kansrijkheid;
- Stel (meer) eisen aan het verspreiden van de projectresultaten, zodat de kans op uitrol groter wordt;
- Ondersteun structuurversterkende

projecten zonder direct verdienmodel duurzaam, of beoordeel vooraf hoe na afloop van het project in de continuïteit wordt voorzien.

Subsidietechnisch

- Geef vooraf duidelijkheid over (de interpretatie van) subsidievoorwaarden;
- Zorg voor één aanspreekpunt voor het hele subsidietraject;
- Houd nauw contact tijdens de uitvoering en anticipeer snel bij knelpunten;
- Financier meer als ondernemer met go/no go momenten;
- Zoek naar een goede minimumdrempel: laag genoeg om voor de doelgroep toegankelijk te zijn, hoog genoeg om de beheers- en administratieve lasten te beperken en in te zetten op projecten met impact;
- Maak regelingen zo eenvoudig mogelijk en minimaliseer nationale aanvullende eisen;
- Voor de uitvoering en verantwoording zijn grote consortia niet per definitie beter. De kwaliteit van het consortium in relatie tot het projectdoel dient centraal te staan.

In algemene zin kunnen kansen op het gebied van innovatie en samenwerking beter worden benut als de regelgeving – of de interpretatie ervan - dit type projecten beter faciliteert in de wijze van verantwoording.

Inhoudelijke kansen

Naast de lessons learned is ook inzicht verkregen in inhoudelijke kansen voor de toekomst. Enerzijds komen deze kansen voort uit nieuwe ontwikkelingen in de sector, anderzijds de observatie dat de gewenste ontwikkeling nog niet voldoende in gang is gezet. Onderstaande punten zijn hierin naar voren gekomen:

- Er is nog veel ruimte in en urgentie voor ketenontwikkeling, met het oog op behoud en versterking van de sector in deze tijd van globalisering;
- Stimuleer maatregelen in het kader van de klimaatdoelstellingen, bijvoorbeeld CO₂-reductie;
- Stimuleer projecten waarbij meer verantwoordelijkheid bij de sector komt te liggen. Voorbeelden hiervan zijn beheerplannen, selectiviteit en datacollectie.